

Kehanet ve Klaros

Prof. Dr. Nuran Şahin
25 Mart 2009

OSMANLI BANKASI
ARŞİV VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

Garanti Bankası kuruluşudur

http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0809.html

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde yapılan konuşma metni, araştırmacıların kişisel kullanımları için web sayfamıza konulmaktadır. Bu konuşma metinleri, ticari amaçlarla çoğaltılıp dağıtılamaz veya Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nin izni olmaksızın başka kurumlara ait web sitelerinde veya veritabanlarında yer alamaz.

Kehanet ve Klaros

Nuran Şahin

2001'den itibaren kazı başkanlığını yürüttüğüm Klaros'ta yirmi yıldır çalışmaktayım. Burası dünyanın üç büyük kehanet merkezinden biridir. Bu merkezlerin biri Yunanistan'daki Delphoi veya sizin deyişinizle Delphi, diğeri Didyma veya Didim, bir diğeri de Klaros'tur. Klaros tüm kehanet elemanları bugüne kadar yerinde *in situ* olarak bulunmuş tek ve en eski kehanet merkezidir. Geçen sene, bu alanın İ.Ö. 13. yüzyılda kurulduğunu saptamamıza yardımcı olan malzemeler elimize geçti.

Kehanet, insanoğlunun geleceği öğrenme içgüdüğü veya gelecek endişesiyle, kendi korkularından yarattığı tanrılara danışma olgusudur. Antik Dönem'de hem falcılık hem de kehanet vardı, ancak kehanet Tanrı'nın bir yaptırımıydı. Pagan inançta kâhin tanrıya danışmadan yapılan her iş cezalandırılmaya neden oluyordu; bu nedenle, özel yaşamdan kent ya da devlet sorunlarına kadar her şeyde tanrıya müracaat etmek zorundaydınız. Aslında Helen dünyasında birkaç kâhin tanrı vardı. Bunlardan biri, baştanrı Zeus'tur; ancak Zeus kâhinlik işlevini bir süre sonra el vermek yoluyla oğlu Apollon'a devretmişti; bu aşamada en büyük kâhin tanrı olarak karşımıza Apollon çıkmaktadır. Bugün dünyada tanınmış bütün kehanet merkezlerinin kâhin tanrısı sadece Apollon'dur.

Çok kısa olarak Apollon'a değinmek istiyorum: Anne Leto, Zeus'tan evlilik dışı hamile kalır ve ikiz çocuk doğuracaktır. Ancak kıskanç Hera, Zeus'un eşi Leto'ya doğum izni vermez.

Yunanistan'da doğum yapacak hiçbir yer bulamayan Leto, Zeus'tan yardım ister. Zeus da, o güne kadar yüzen bir ada olan Delos'u kastederek, "Eğer doğum izni verirsiniz ben de bu adayı bugünden sonra sabitleyeceğim" der ve Leto orada bir palmye ağacına dayanarak sancılar içinde oğlunu doğurur. (Aslında bu, Apollon'un köken tartışmalarındaki öykülerden sadece biridir; çünkü Apollon her ne kadar bir Hellen tanrısı olarak gösterilse de, gerçekte Anadolu veya Delos ya da Girit kökenli olduğu konusunda tartışmalar vardır. Ayrıca anne Lato veya Leto bir Anadolu ana tanrıçasıdır.) Leto burada doğumu yaptıktan sonra Apollon'u kucağına alır; ancak orada kalamaz ve ikinci doğumunu yapmak üzere, bugünkü Ephesos'ta bir tepe olan Ortygia denen yere gelir, kızı bakire Artemis'i de orada doğurur. Bu küçük öyküden sonraki işlevimiz, Artemis'i bırakıp tekrar kehanete dönmek olacaktır.

Kısaca araştırma tarihçesine bakarsak, burada yüzey araştırmalarına 1904 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri müdürü olan Theodore Makridy başlamıştır. 1907'de Theodore Makridy yörede dolaşırken köylü çocuklarından biri kendi tarlalarında bir taş olduğunu ve onun üzerinde oturduğunu söyleyip onu buraya getirir, Makridy biraz açtığı zaman bunun bir tambur parçası, yani sütun parçası olduğunu anlar ve büyük bir sevinçle tapınağı bulduğunu zanneder. Ancak o dönemde kazı yapamayacaktır. Gider ve 1912 yılında Fransız Profesör Charles Picard'la birlikte gelir. Bir yıl çalışırlar. Bu defa da 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kazı terk edilir.

Bu dönemde propylon giriş binası, 125 yazıt ve birçok anıtsal eser ele geçer. Bunlardan biri de eksedra denen oturma birimidir. 1950 yılına değin buraya kimse gelmez. 1950 yılında ise ünlü epigraf Fransız Profesör Louis Robert gelir, çünkü burada yazıtların var olması ilgisini çekmiştir. Kazılara başlar ve 1961 yılına kadar eşi Jean Robert'le birlikte burada çalışırlar. 1961 yılında Louis Robert burayı terk eder, giderken de "Burada artık yapılacak bir şey yok, ben gereken her şeyi çıkardım" der; gerçekten de çıkarmıştır. çünkü Roma dönemiyle ilgilenmiş ve o döneme ait binlerce yazıt bulmuştur. Klaros, dünyada basamakları dahi yazıtlı olan tek merkezdir; dokunduğunuz her şey yazıtlı, her şey mermerdir.

1961 yılından 1988 yılına kadar burada kazıya ara verildi. 1988 yılında, benim de doktora hocam olan Fransız Profesör Juliette de La Genière, Türkiye'de kazı yapmak istedi. Kültür ve Turizm Bakanlığı haklı olarak burada bitmemiş bir Fransız kazısının var olduğunu, ancak bu kazının bitirilmesi şartıyla bir diğerine geçebileceğini söyledi. Bunun üzerine Juliette de La

Genière burada kazıya başladı; ben de onunla birlikteydim. 1988-1997 yılları arasında beraber çalıştık. 1997 yılında kendisi emekli olunca ardından ben müracaat ettim. 2001 yılından itibaren Klaros Kazısı, bir Türk kazısı olarak devam etmektedir. Ancak ekibimiz interdisipliner ve enternasyonel bir ekiptir; içinde Alman, Fransız ve Amerikalı bilim adamlarından, jeologlara ve botanikçilere kadar birçok kişinin yer aldığı geniş bir ekiple çalışıyoruz.

Her kutsal alanda muhakkak anıtsal bir giriş binası vardır; ancak bizim giriş binamız çok daha farklı bir özellik taşır: Bu kutsal alana danışmak için gelen herkesin bir arınma işleminden geçmesi, yani bugünkü deyişle bir abdest alması gerekmektedir. Bu nedenle de girişte, sağ tarafta çok özel bir yer bulunmaktadır.

Burası İ.Ö. 2. yüzyılda dünya vatandaşlığına açık tek kehanet merkeziydi. İngiltere'den Kuzey Afrika'ya kadar ve Anadolu'nun her tarafından sürekli olarak insanlar geliyordu, bundan dolayı çok da zengindi. Genellikle ya krallar ya da kent veya ülke bazında gelen kişilerden oluşan sürekli müşteriler bazı ayrıcalıklara da sahipti. Merkezde randevu sistemi geçerliydi; ancak sürekli gelenler kehanet için hiç bekletilmezdi; "VIP" salonuna (Ön Adyton) alınır, en güzel işlemleri görür, oturarak beklerlerdi. Sade bir vatandaş ise sade bir işlemler içerisine alınırdı. Kutsal alana girildikten sonra burada ayaklar, el ve yüz yıkanıp fiziksel bir arınma yapılırdı; bu fiziksel arınmayla birlikte ruhsal bir arınmanın da gerçekleştiğine inanılırdı.

Mevcut iki kutsal yoldan biri, İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen, şu anda 90 metresini açığa çıkardığımız, diğeri ise İ.Ö. 6. yüzyılda yapılmış ve İ.Ö. 4. yüzyıla kadar kullanılmış yoldur. O dönemde burada heykeller bulunuyordu. Sütunların üzerine, kutsal alana parasal maddi yardımlarda bulunmuş, bugünün deyişimiyle sponsor olmuş kişilerin bronz üzerine altın yaldızlı, genellikle 1,65 metre (o dönemin ortalama boyudur bu) boyunda heykelleri dikiliyordu. Kutsal yoldan yavaş yavaş ilerleyerek tapınağın önüne geliniyordu. Tapınakta bir restitüsyon çalışması söz konusudur, çünkü tapınağın şu anda ayağa kaldırılabilmesi için bazı statik problemlerimiz bulunmaktadır. Suyla kaplı bir alanda çamur içinde çalışıyoruz. Burada bulunan kaynak suyuna ilişkin sorun çözülmeden işin tamamlanması maalesef mümkün görünmemektedir.

Kehanet merkezinin kuruluşu İ.Ö. 13. yüzyılın başına gider. Buranın yerel halkı Karlardır. Batı Anadolu'nun iki büyük yerel halkı vardır: Karlar ve Lelegler. Deniz kavimlerinin gelmesiyle birlikte Karlar, adını verdikleri Karia Bölgesine yerleşmiştir. II. binin sonlarında dahi Batı Anadolu'da İonia Bölgesinde yaşayan geniş bir halk grubudurlar. Karlar savaşçı ve denizci bir halktı; çok iyi tekne yaparlardı. Sahildeki Kolophon'da (bugün Notion adıyla bildiğimiz kentte) ve 13 km. içerdeki Arkaik Kolophon'da (Değirmen Dere) yaşıyorlardı.

Öykü şöyle başlar: Girit'ten bir göçmen grubu gelir. Göçmen başı olarak Oikistes dediğimiz bir kişi vardır. Rhakios adlı kişi karaya çıkmak ister; ancak tabii ki yerel halk Karlar çok iyi savaşçı oldukları için buna izin vermez. Göçmenler sadece kıyı şeridinde kalabilirler. Bundan bir süre sonra, Thebai'den kovulmuş olan esirler Delphoi'ye götürülür. Delphoi'deki kâhin tanrı Apollon da yine bir kâhin olan Teiresias'ın kızına Anadolu'ya gitmesini ve karaya çıktığı yerde bir kehanet merkezi kurmasını emreder. Kızın adı Manto'dur. İkinci bir grup göçmen de, denizden gelir. İlk gelen Giritliler, yerel halkla sonradan gelen göçmenlerin arasında kalır. Savaş zordur. Hemen bir aşk öyküsü çıkar ortaya. Manto çok güzel bir kızdır; Rhakios'a âşık olur. İki göçmen grubu birleşir. Bu evlilikle tabii ki bir siyasal güç elde edilmiştir; yerel halk Karları biraz içeriye sürerler. Ancak Manto yurdundan sürüldüğü için bir yerde sürekli ağlamaktadır. Gözyaşlarından bir gün orada bir kaynak oluşur, çünkü tanrı ona şöyle demiştir: “Kaynağı bulduğun yerde kehanet merkezini kuracaksın.” Kaynağı görünce birden şaşırır; o kaynak vatan hasretiyle oluşmuştur ve çok güçlüdür. Anlar ki tanrının kendisine verdiği kehanet budur. Orada kehanet merkezini yani Klaros'u kurar.

İlginç olan, Manto kâhineliğinden sonra oğlu Mopsos'a el verir ve o günden sonra burası “maço” bir kehanet merkezine dönüşür, hiçbir şekilde bir kâhineye yer verilmez. Oysa Hititlerden itibaren Anadolu'nun en büyük geleneği kehanet, Anadolu'da çok bilinen tanrısal bir olgudur ve kâhinlerden çok, altıncı duyusu fazla olan kadınlara, yani kâhinelere başvurulur. Ama nedense Klaros'ta bunu göremiyoruz. Kâhinlerin görev süresi genelde tartışmalı olmasına karşın, Klaros'takilerin ömür boyu sürdürmek üzere göreve atandığını biliyoruz. Aynı zamanda, kâhin olmak için çocukluktan itibaren çok sert eğitilirler; halüsinasyonlar görebilmeleri için çeşitli yaptırımlar gereklidir; yani kâhin, akıl dengesini biraz yitirmiş de olur.

Kutsal alanlar aynı zamanda döner sermaye işletmeyi iyi bilmektedir. Girişte kendi yaptıkları objeleri “kutsal obje” diye satarlar. Meryem Ana'ya gittiğiniz zaman herhalde cebinizde mum

götürmezsiniz; hemen ordan alırsınız ve ücretini ödersiniz. Klaros'takiler o kadar ucuz değildir; sizin maddi olanağınıza, cüzdanınızın kabarıklığına göre fiyat yükselir. Eğer kent bazında geliyorsanız koro getirmek durumundasınız ve bu koronun da bir müzik eşliğinde *hymnos*'lar (ilahiler) okuması gerekir. Koroda bulunan, ergenliğe yeni ermiş yedi erkek ve yedi bakire genç kız *hymnos* okur; ancak *hymnos*'ları da kutsal alanda yazdırmanız gerekir, ki bu çok pahalı bir işlemdir. Ayrıca kent bazında geliyorsanız büyük kurbanlar kesme zorunluluğunuz vardır.

Kurban bayramlarının kökeni aslında çok erken dönemlere kadar gitmektedir. Kurban hep tanrı adına kesilir. Klaros'ta sadece boğa kesme zorunluluğu vardır. Her kutsal alanın yaptırımı, kesilecek hayvanı farklıdır. Klaros'ta bu törene katılan bütün genç kız ve genç erkekler başına defne çelengi takar, eline genelde bir müzik aleti –lyra, kithara ya da barbiton– alır. Müzik çalarken ellerindeki defne dallarını sallayıp arınır, kutsal yoldan geçip sunu masasına doğru ilerlerler.

Kâhin Apollo'un bir özelliği de müzik ve esinin tanrısı olmasıdır. Transa geçmeyi mümkün kıldığı için burada müzik çok büyük bir işleve sahiptir. Kâhin, içeride transa geçtiği andan itibaren, dışarıdan gelen o müziği algılamak ihtiyacıdadır. Belli bir dönemden sonra Apollon sadece kithara çalar; çünkü kitara, çalması gerçekten zor, profesyonellik isteyen bir müzik aletidir. Bu nedenle de törenlerde kendisine kitara çalınmasını özellikle ister. Bu, Klaros için bir yaptırımdır.

Kutsal alana kutsal yoldan girildikten sonra bir giriş yapısı bulunur. Hellenistik Dönem'de başlanan inşaatı Roma Dönemi'nde de devam etmiş, yapısı hiçbir zaman tamamlanamamış bir tapınakla karşı karşıyayız. Ege Bölgesi depremlerinde birkaç kez yerle bir olup tekrar büyük paralarla ayağa kaldırıldığı için hiçbir zamanda tamamlanamamıştır.

Büyük kutsal alanlarda, özellikle Apollon'a adanmış bayramlarda ve felaketler veya savaşlar için kentsel bazda başvuran kişilerin yüz tane boğa kurban etmesi zorunlu kılınmıştı. Buradaki hayvan bloklarına da yüz tane hayvanı bağlayıp bir anda kurban ediyorlardı. Dünyada tek örnek olan bu hayvan blokları Hekatomb burada bulundu. Ancak ziyaretçilerimiz “anı olsun diye”, ya da bazılarının altında define aramaya kalkıp demir halkaların birçoğu koparılnca üstünü kapamak zorunda kaldık.

Kurban masasında tanrı için bir tek kurban kesilirdi. Çok özel seçilen bu kurban bir yıl önceden hazırlanır, kesilir, yakılırdı. Kutsal alanda kesilen kurbanların derileri tapınağın büyük gelir kaynağıydı; bir anda yüz hayvan kurban ediliyordu. Yılda yaklaşık on tane bayram olduğu düşünülünce, elde edilen gelirin ne kadar büyük olduğu da anlaşılır. Kuyruk yağları aydınlatmada kullanılıyor, pırzolar rahiplere ve görevlilere, kalan daha değerli etler protokole veriliyor, arta kalanlar da fakir halka orada yemek şartıyla dağıtılıyordu.

Burada İ.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen orijinal bronz bıçaklar bulduk. Bunlar tanrı için değil, halk için kesilen kurbanların bıçaklarıdır; zira geleneğe göre başrahip sunağın önüne gelip ilahi okurken, kurban edilecek hayvan kendi rızasıyla sunağın basamaklarından çıkmak zorundadır; tabii böyle bir şey olamayacağı için hayvanı hafifçe zorlaya zorlaya sunağa çıkartıp yatırır ve Apollon göksel tanrılardan biri olduğu için, başını göğe kaldırır, ilk bıçağı rahip vururdu. Kesip kesmemesi önemli değildi, sadece bir an kan akması beklenirdi; ondan sonra rahip arkasına hiç bakmadan giderdi, çünkü tanrı için kurban kesmek amacıyla bile olsa bir canlıyı öldürmüş, bir günah işlemiş sayılırdı. O bıçak da artık bir daha kullanılamaz, günahkâr bir bıçak sayılırdı ve akan bir ırmağa atılması gerekirdi. Bunun için, Klaros'un çok yakınındaki Ales deresine atılırdı.

Delphoi, dünyanın göbeği olarak kabul edilir. "Dünyanın göbeği" denen yere aslında bir göktaşı düşmüştür. Tanrının "Omphalos" denen taşın olduğu yere oturup ve oradan kehanette bulunduğu inanılır. Kutsal taş Omphalos bütün kehanet merkezlerinde muhakkak vardır. Louis Robert kazıyı yaptığı zaman tapınağı açtığı anda, içeride ön salonda bir mermer Omphalos buldu; antik dönemde bu taşın üzeri bronz üzerine altın yaldızlı defne yaprakları sarmal şeklindeydi bezenmişti. Bugün sadece bunların rapt edildiği delikler bulunmaktadır.

Giriş binasının önünde mermerden bir üç ayak vardır. Ancak bugüne kadar hiçbir yazıtta üç ayağın kehanet işlevinde Klaros'ta kullanılıp kullanılmadığına dair bir bilgiye rastlamadık. En önemli üç kehanet elemanından biri, "daphne" veya defnedir. Bu bir aşk öyküsünün ürünüdür: Apollon çok çapkındır ve sevme konusunda yelpazesi de biraz geniştir. Artemis'in rahibesi bakire Daphne'ye âşık olur. Bu güzel kıızı bir gün çayırda dolaşırken görür ve ona sahip olmak ister; ancak Daphne tanrıçasına söz vermiştir, ömür boyu bakire kalacaktır. Hemen o anda ellerini açıp "Tanrıçam, beni yanına al..." diye yalvarır. Bunun üzerine tanrıça bu güzel kıızı ayaklarından başlayarak yavaş yavaş bir defne ağacına çevirir ve Apollon bir defne ağacına sarılmış olur; ancak bu aşkı hiçbir şekilde unutamaz. Öylesine yakıcı bir aşktır ki, onu

başının tacı, elinin de asası yapar. Klaros için basılmış olan gümüş sikkelerin ön yüzünde Defne taçlı Apollon görülür. Apollon'un aşkı için baş tacı olarak taktığı defne dalı çelengini, genç kız ve genç erkekler de zorunlu olarak bütün bayram törenlerinde takıyorlardı. Anadolu'da birçok yerde kehanette bulunurken defne kullanılmasına rağmen, Klaros'ta buna hiçbir zaman rastlamıyoruz. Defnenin en büyük özelliği, biraz fazla çiğnendiğinde kafa buldurmasıdır; toksik etkisinden dolayı halüsinasyon görmeyi veya ekstasa geçmeyi çok kolaylaştırır. Rahibe, eğer defneyle kehanet yapacaksa bir gece önceden soyunur, çıplak olarak taş üzerinde defne yapraklarından yapılmış bir yatağa yatar, orada kendisini Daphne'nin yerine koyar ve Apollon'un kendisine esin vermesini bekler, sabah kalktığı zaman da kehanet saatine kadar sürekli defne yaprağı çiğnerdi. Ondan sonrada eline hamam tasının kökeni sayabileceğimiz "Phiale"sini alır, kutsal suyu koyup defne dalını alır, karıştırır ve oradaki hareketlere göre de kehanetine başlardı. Bugün bazı falcılar da sanıyorum böyle suya bakıyor.

Bir başka kehanet elemanı "Astragalos" aşık kemiğidir. Biliyorsunuz, aşık kemiği özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzurum-Van yörelerinde çocukların oyun aracıdır. Büyük veya küçükbaş hayvanların bilek kemiğidir. Aşık kemiği bir tür zar sistemiyle altılı olarak atılır ve geliş şekillerine göre de kehanette bulunulurdu. Yine Klaros'ta bununla ilişkili bir kehanet yoktur, ancak kâhin tanrının elemanı olduğu için gene dünyada tek örnek olarak tapınağın kenet yerlerinde kazıda bulduğumuz, bronz üzerine altın yıldızlı astragalos'u *in situ* olarak bıraktık. Ertesi yıl geldiğimizde ise çalındığını gördük. Şimdi maalesef bulduklarımızı alıp müzeye götürmek durumundayız. Birçok elemanı *in situ* koruyamıyoruz; özellikle de üzerinde altın yıldız varsa, altın zannedilerek sökülüp götürülüyor.

Birçok Apollon ya da Artemis kutsal alanında, üçlü bir gruptan oluşan mülajları görmek mümkündür. Ortada oturan Apollon'un sağında Artemis, solunda da annesi Leto yer alır. Bunlar ayrılmaz üçlüdür; çünkü çapkın baba Zeus, Leto çocuklarını doğurduktan sonra, eşine döner ve bir daha çocuklarını aramaz. Bu ikiz kardeşler yalnız kalan anneye öyle bir bağlanır ki, her yerde onun koruyucusu olurlar; anne de onları kanatlarının altına alır. Klaros'takilerin başları eksik ve herhalde bulamayacağız; Hristiyanlık Dönemi'nde yok edilmiş olmaları muhtemeldir. Çoğunlukla 11 metre yüksekliğinde olmaları gerekirken, elimizdekilerin yüksekliklerini 7,5-8 metre olarak ölçtük.

Şimdi size Klaros'ta kehanetin nasıl yapıldığını anlatmak istiyorum. Genellikle bu kutsal alana çok uzak yerlerden geliyorlardı. Sade vatandaşlar için, kutsal alanın etrafında bugünkü motellere benzetebileceğimiz yapılar vardı; ücretleri de epey pahalıydı. Biraz daha lüks talepleri olanlar daha da yüksek bir ücret ödüyor ve bu paralar gene döner sermaye hesabıyla kutsal alanın kasasına giriyordu.

Kutsal alanda, küçük yaşta alınmış, bizim “kutsal köle” dediğimiz çocuklar çalıştırılıyordu. Bu çocukların en büyük işi ispiyonculuktu. Hastanelerde insanlar birbirleriyle hemen ahbab olur, romatizmasından başlayıp kalp ağrısından çıkar; çünkü o anda bir sıkıntı vardır, doğal olarak karşılıklı anlatılır. Burası da öyleydi; insanlar kutsal alana gelir gelmez, neden orada olduğunu anlatmaya çalışırdı. Bu küçük çocuklar da “Siz neden geldiniz? Nereden geliyorsunuz? Adınız ne?” gibi sorular sorar ve o kişinin mali bütçesini öğrenirdi. Aslında tapınaklara girmek yasaktı; tapınaklar tanrının eviydi. Sadece kehanet merkezlerinde halk ön salon dediğimiz yere kadar girebilir ve orada soruları sormak için rahibi beklerdi. Bu küçük çocuklar da daha önceden sıraya konmuş, randevu alınmış kişilerin isimlerini rahibe verirdi. Rahip kâğıda bakıp da doğrudan adıyla seslenerek hastalığına, geldiği yere dair cümleler kurduğunda, gelen kişi, tanrının, rahibine bu bilgileri verdiğini düşünüp bir anda etkileniyordu. Sürekli müşterilerden olmayıp yeni gelen zengin bir kişi, bu bilgileri öğrenen rahip tarafından alınıp merdivenlerin sağ tarafından indirilerek dar bir koridordan geçirilirdi. Koridorun sonunda sağa dönülüp tekrar sağ yapıldığında karşılaşılan kapıdan ön salona, VIP salonuna girilir, çıkışta da yine bu salondan, sağdan çıkılıp koridor takip edilip yine sağdan çıkılırdı. Sol hiçbir zaman kullanılmazdı, çünkü sol her zaman “tehlikeli”ydi; antik dönemden bugüne kadar sol hep cezalandırıldı!

Bu arada kâhin işine başlamadan evvel, 48 saat önceden oruca yatar, aç susuz kalır, kimseyle konuşmadan bir odada kehanet saatini beklerdi. Kehanet için genellikle dolunay zamanı tercih edilirdi; zira dolunayın mistik ışığıyla insanları etkilemek daha kolaydı. Rahip gelip kapıyı çalar ve kâhin kapıdan çıktığında soruları onun kulağına fısıldardı. Kâhin rahiple de konuşmadan içeriye girerdi; Manto'nun gözyaşlarından oluşan kutsal kaynak ve kutsal kuyudaki suyla orucunu bozar, suyu içer, elini yüzünü yıkayıp abdest alır ve tanrıya soruları sorardı; tanrı ona yanıtlarını verdiğinde de odadan dışarıya çıkıp rahibin kulağına bunları fısıldar, tekrar içeriye girerdi. Rahip ise bu soruları altılı vezinler halinde graphikos (sekreterine) yazdırırdı. Muhatap zengin ve çok para bırakacak bir kişi olduğunda tanrı hiç net cevaplar vermez, her defasında çok muğlak sözler söylerdi. Çok önemli bir dilek söz konusu

olduğunda da muhakkak buraya gelip tanrıya tekrar şükran borcunu ödemek gerekirdi ki bu da pek ucuza gelmiyordu. Tanrı ya altın isterdi ya da çatısının yapılmasını veya heykellerle donatılmasını. Özetle bu, sürekli olarak insanları sömüren, daha doğrusu –sözüm bugünden dışarı– dini istismar ederek para kazanan bir döner sermaye sistemiydi. Dini kullandığınız zaman herkes elini cebine atar, çünkü tanrının cezalandırması söz konusudur. O dönemde de cennet vardı: Apollon’un güzellikler ülkesi. Bu nedenle de bakıyoruz ki antik dönemden bugüne kadar ne kurban törenleri, ne kehanetler, ne de din istismarı değişti.

Klaros’ta kâhinlere *thespiodos* adı veriliyordu. Biz İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen, yaklaşık iki bin tane, pişmiş topraktan pişmiş toprak heykelcik bulduk. Bunlar arasında çok sayıda rahip heykelcikleri de bulunuyor. Burada Manto’nun gerçekleştirdiği iki kehaneti size anlatmak istiyorum. Biri ağlayan kayanın veya antik dönemdeki adıyla Manisa’daki Sipylos (Spil) Dağı’nın efsanesidir. Bu kehanet ilk kâhine Manto tarafından Klaros’ta gerçekleştirilmiştir. Öykü şöyledir: Niobe çok çocuklu bir annedir ve Phrygia kraliçesi, yani bir Anadolu kraliçesidir. Bazılarına göre altı kız altı erkek, bazılarına göre ise yedi kız yedi erkek çocuğu vardır; bununla da öğünmektedir. Anadolu kadını doğurganlığa zaten yatkındır ve doğurganlığıyla tanınmıştır. Leto’nun ise bir ikizi vardır; ancak Klaros’taki Leto, Manto’ya haber verir, “Niobe’ye haber ver, benim için bir bayram düzenlesin. Bütün herkes beyazlar giysin, bana yüz tane kurban adansın, şölenler yapılınsın” der. Manto bu kehaneti götürüp Kraliçe Niobe’ye verir. Niobe çok sinirlenir, “Ne demek, iki çocuklu bir kadını on dört çocuklu bir anneye nasıl böyle der! Ben niye tören yapayım?! O da kim oluyormuş!” der, ama bir tarafta da korku vardır; sonuçta karşısındaki bir tanrıçadır. İstemeye istemeye de olsa bayramı başlatır. Şölen günü kurban kesilmeye girişildiğinde Niobe birdenbire çıldırır, bağırmağa başlar: “Ey Thebai halkı, durdurun bayramı! Ben ki on dört çocuk annesi, asıl ben bu bayramlara layığım. Bu kadını da kim oluyor!” Halk şaşkıncıdır; bir tarafta kraliçeleri vardır, bir tarafta tanrıça; ama kraliçelerinin öldürme olanağı daha fazla olduğu için bayramı bırakır ve ortamı terk ederler. Bunun üzerine Leto çok üzülmeye, olayı kızını Artemis ve oğulu Apollon’a anlatır. Artemis oklarıyla Niobe’nin bütün kızlarını, Apollon ise erkek çocuklarını öldürür. En son bir kız yaralı kalmıştır. Niobe olayı duyup yalvarır, “Tanrıçam ben ettim sen etme, en azından bu evladımı bana bağışla” der, ama tanrıça çok katıdır. Kabul etmez, onu bir başka okla tekrar öldürtür.

Klaros'ta gerçekleşmiş olan bu en eski kehanet İ.Ö. 13. yüzyıla dayanır. Biz de burada kâhin tanrının bu cezalandırma özelliğini gösteren çok sayıda ok ucu bulduk. Bu oklar devam eden kehanetlerin gerçek kanıtları olarak karşımıza çıktı.

2005 yılında, Klaros kazısının Türk kazısı olmasının beşinci yılı vesilesiyle İzmir'de "I. Uluslararası Kehanet Merkezleri ve Apollon'un Anadolu Kültleri" başlıklı bir sempozyum organize ettim. Dünyadan meslektaşlarım, kehanet merkezlerinde, özellikle Anadolu'daki bütün kehanet merkezlerinde kazı yapan meslektaşlarımız katıldı. Dolunayın hangi güne denk düşeceğini bir yıl önceden öğrenmiştik; 19 Ağustos akşamı dolunay gecesiydi. Sempozyumu bitirdikten sonra Klaros'ta kazıdaki öğrencilerimizle bu efsaneyi yaşatan bir etkinlik gerçekleştirdik; içlerinde bir-iki tiyatro öğrencisi de vardı. Yunanistan'dan antik müzik hymnosları söyleyen iki müzikolog getirildi. Yaklaşık 2500 kişi vardı. Onları ışık oklarıyla öldürdük; tamburların üzerinde yattılar. O kadar inandırıcı olmuş ki, birçok izleyici ağladı. Ve o günden bu yana ısrarla bu etkinliği her yıl tekrarlamamız isteniyor, ama elbette mümkün değil, çok zor bir iş bu. Biz sadece bir falcılık merkezi olmadığımızı, antik dönemde gerçek bir kehanetin nasıl gerçekleştiğini meslektaşlarımızla o ortamda paylaşmak ve bilgi alışverişinde bulunmak için gerçekleştirdik bu etkinliği.

Bir diğer öykü de İzmir'in kuruluşunu anlatan, Büyük İskender'in "Alexandros" öyküsüdür. Eğer bu kehanet gerçekleşmeseydi, bugün İzmir'de bu şehir kurulamayacaktı. İskender'e gelinceye kadar Klaros'a bireysel başvuru yasaktır; ancak kentler bazında gelinebilmektedir. İskender, İzmir'i alır ve bugünkü Kadifekale'de "Pagos" bir ağacın altında uykuya dalar. Bu sırada İzmir'in Nemesis ilaheleri gelip ondan uyuduğu yerde bir kent kurmasını ister. İskender uyanır, şaşkındır. Klaros'u duymuştur. Hemen generali Lysimakhos'u çağırır, "Git Klaros'a başvuruda bulun, bunu Apollon bir yorumlasın" der. Lysimakhos gelip rahibe başvurur. "Burada bireysel başvuru olmaz" diyen rahip, "Sen galiba İskender'i tanımıyorsun, çok yakında burayı da alacak!" cümlesini duyunca, "Bir dakika," der "tanrıya bir danışayım" diyerek, aşağıya inip kâhinle konuşur; hemen tanrıdan yanıt gelmiştir "Alınız" diye. Aşağı salona alınır, soruyu sorar. Tanrının yanıtı şöyledir: "Meles Çayı dışında kuracağın kentte senden sonra yaşayacak olan insanlar son derece mutlu olacak. Son derece zengin bir kent olacak burası." O günden sonra Klaros'ta bireysel başvuru başlar. Ancak, Didyma ve Delphoi'ye gittiğiniz zaman, Hellen vatandaşı değilseniz, köleyseniz hiçbir şekilde başvuruda bulunamazsınız. Klaros bu konuda çok zeki davranır; müşteri çekmek için "Ben dünya vatandaşlığına açığım" diye bir reklam yapar ve köle de olsalar bütün vatandaşların başvuracağı bir kehanet merkezi haline gelir.

Klaros İ.S. 1. ve 2. yüzyılda dünyanın en zengin, en önemli kehanet merkezidir. Ancak bugüne kadar biz kehanetlerine yerinde rastlayamadık. Belki de arşiv binasını bulamadık. Başvuranlar hangi kentten geldiyse bir nüshası da orada ayağa kaldırılır; dolayısıyla o kentte bulduklarımız sayesinde kehanetlerin ne olduğunu öğreniyoruz. Bunlardan biri, en büyük müşteri Smyrna (İzmir) kentidir. Bu kent ne yazık ki hep depremler için başvuruda bulunuyordu. Apollon aynı zamanda vebayla da cezalandıran bir tanrıdır. Her depremden sonra, yıkıntı ve ölümler nedeniyle kemirgenler ortaya çıkar, veba salgınları gerçekleşir. İzmir kenti de sürekli olarak gelip “Bir daha ne zaman deprem olacak? Kaç kişi ölecek?” gibi sorular sorar. En son 152 depremi bütün Batı Anadolu’yu yerle bir etmiştir; halk perişandır, korkuyla gene gelmişlerdir. Eğer tanrı bir kez kesin cevap vermeye kalkar ve kehanet gerçekleşmezse inanırlılığını yitirecektir. Halka verilen cevap “Tanrı Apollon artık bu soruya çok kızdı. Bundan sonra İzmir kentine bu sorunun yanıtını vermeyecektir, gelmeyin” olur. O günden sonra İzmir kenti gelip soru sormaz.

Klaros kehanetten başka işlevlere de sahip olmuştur, ancak bizler bilmiyoruz. Gelen birçok ziyaretçi buranın suyunun erkek çocuk doğurttuğunu ileri sürmektedir. Kuyu çok derin olduğu için 2006 yılında bir ızgara yaptırdım; çünkü insanlar rahatlıkla inebildiklerinden tehlike yaratıyordu. Dünyada bu kadar deprem olmasına rağmen hâlâ kaynak suyu yerinden ayrılmamış tek merkezdir burası. Suyu yerinde görmek mümkündür. Delphoi’de kayboldu, Didyma’da maalesef kaynak kalmadı. Bu bir yandan büyük bir şans, ama bizim için büyük bir şanssızlık; çünkü kışın yağmur sularıyla birlikte bütün alan suyun içinde kalıyor, yazın da burada pompalarla sürekli çamur içinde çalışıyoruz. Fotoğraf çekmek için en fazla iki-üç dakikamız oluyor, çünkü sürekli olarak sular yükseliyor. Ancak bütün bunlara karşın Klaros’ta zevkli bir çalışma yürütüyoruz.